

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha
Band: 8 (1934)
Artikel: S. Roc a Vella : la caplutta
Autor: Sialm, G.B.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881296>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.06.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

S. Roc a Vella. La caplutta

„Ei la stgiradetgna rutta Sin la pézza, en las vals,
Clom' il zenn della caplutta Claramain a tuts mortals:

Ave maria!

Cun curascha tut semetta Beinmervegl vid la lavur,
Toch' il zenn allu repeta Da miezdi plein de fervur:

Ave Maria!

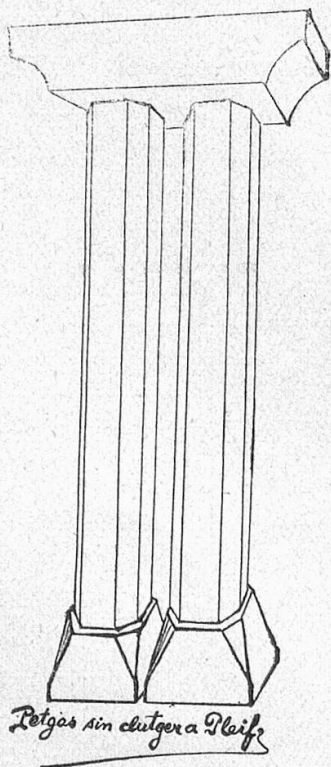
Cu la notg ei arrivada Per ruaus dar a scadin
Clom' il zenn aunc ina gada Cun siu tun aschi carin:

Ave Maria!

Nova veta dat als staunchels Quei salid miraculus,
Cun il zenn e cun ils aughels En schenuglias schein è nus:

Ave Maria!“ (Secund Alfons Tuor.)

A miez Vella stat ina bufatga caplutta de s. Roc. Ensemen cun las casas d'entuorn: la casa della posta, la veglia casa digl uestg de Mont, il vegl casti, ch'ei ussa la casa de scola e las duas casas-lenn, ensemen cun quellas formescha la caplutta ina seif naturala per il characteristic vast plaz dil vitg, in téc alla moda dil plaz a miez ils marcaus vegls. Ed alla eglia da dil

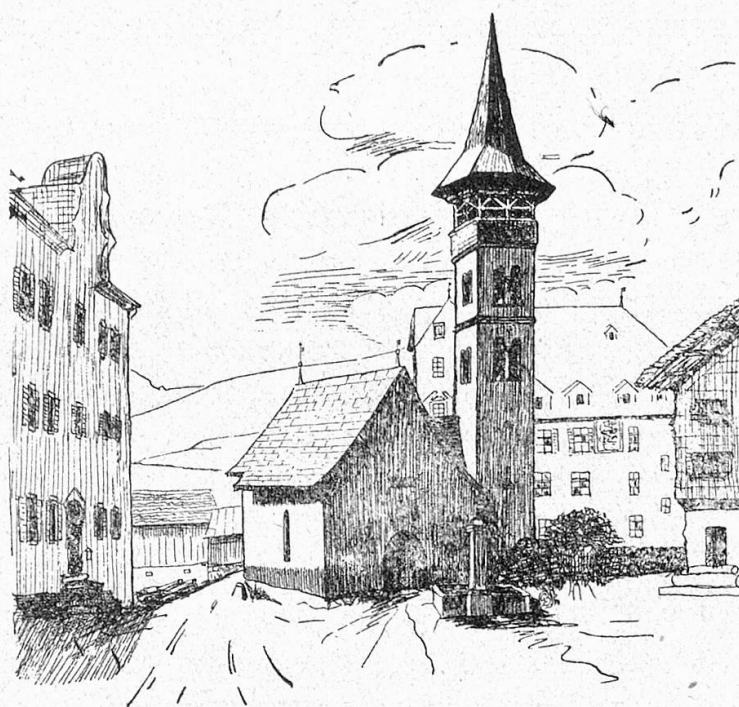
Petga sin clutger de Pleif

viandont, che trapassa Vella, seposta immediat, arrivond sil plaz, il pitoresc maletg della caplutta cun siu interessant clutger. Sco in dèt muossa quel seriusamein encunter tschiel, sesalzend loschamein ell'aria spèr ina pintga e humiliteivla caplutta. Siu stil ei posthum roman. Las pétgas de sias arcadas ein fèt看 primitivas, ferton che nus anflein el clutger a Pleif pétgas de fuorma artistica che laian dubitar, schebein lezza tuor ei buca propi de stil roman, principalmein pervia dils peis de sias pétgas che formeschan in quadrat, al qual ils pézs dil cantun sisum ein tagliai giu en fuorma de triangelhel. Per quella raschun san ins encuntercomi constatar ch' il clutger de Vella ei buca grad fetg vegls, forsa gnanc aschi vegls sco la caplutta sezza.

Quater bials zennets resunan dalla tuor. Ils dus pigns fuvan pli baul sil clutger pign, ch'era osum il tèt看 della caplutta encunter sera. Omisdus ein culai 1587, pia avon che la caplutta vegni baghiada e portan dad in maun l'annada, da lauter l'arma de Mont ed en

quella stat ei scret: „Gallus von Mont.“ Ils dus gronds ein omisdus culai 1643, quei vul dir suenter che la caplutta ei baghiada. Lur inscripziun ei per tudestg:

1. Sil zenn grond dils dus gronds: „Dise Glochen Ich Rudolphus von Marmels Vicari des Land Veltlins lassen giessen us der Kirchenguott So Herr Landtrichter Gallus von Mund Herr zuo Lewenberg seliger Gedechtnus us sainem Eignem zuo Villa Guott gestiftet hat im Jar 1643.“ Siu ornament ei in maletg de Nossadunna, lu

Vella cun la caplutta de s. Roc

s. Bistgaun e s. Roc. Plinavon ha quel aunc ina biala gruppa della crucifigiun e sur quella duas armas: quella de Marmels cull'inscripziun: Rodolphus v. Marmels e quella de Mont cull'inscripziun: Gallus v. Mont.

2. Sil pign dils dus gronds legin nus: „Dise Glochen hat die ehrsame Nachburschaft Willa lassen giesen zuo Ehren Gottes und der H. Rochi und Sebastiani im Jar 1643“. Era quei zenn ei ornaus culs maletgs de Nossadunna, s. Bistgaun e s. Roc. Ultra de quels porta quei zenn aunc ina biala cartuscha cun il ss. num de Jesus e grad sur quella igl uoppen de Mont.

Avon ch'intrar ella caplutta, contemlein nus aunc l'inscripziun leu sur il pign e sempel portal gotic della caplutta; quella scartira dat empau sclariment sur la naschientscha e renaschientscha della caplutta sezza, mo donn che quella inscripziun, ch'ei exponida brav al suffel ed allas plievias, svanescha pli e pli. Il text ei il sequent:

GALLVS A MONTE DNS A LÖVENBERGH

PATRICIVS LVNGANITIENSIS DEO OPT. MAX. DEIPA-

RAEQ. VIRGINI AC S. SEBASTIANO ET S. ROCHO VOTI COPO

(= Quei vul dir „voti compos“)

DE PROPRIO DICAUIT ANNO 1592 XVI CAL. SEPTER. GR. DI.

(= Quei vul dir „ante diem sextum decimum kalendas Septembres —16 d'uost) PETRVSEPS. CVRIES. DIE IOVIS XVI CAL. EIVSDEM MEN. CONSECRAVIT.

Per romontsch savessen nus translatar quei text latin sin la sequenta moda: Gallus de Mont, signur de Löwenberg (casti de Schluein,) patrici (niebel) della Lumnezia ha dedicau cun agens miets questa caplutta per raschun d'in vut al tutpussent e buntadeivel Diu ed alla ss. Purschala e mumma de Diu sco era a s. Bistgaun ed a s. Roc igl onn 1592 ils 16 d'uost. Petrus, entras la

grazia de Diu uestg de Cuera, ha consecrau ella la gievia dils 16 dil medem meins.

Cun quei savein nus clar, che Gallus de Mont ha fundau la caplutta e ch'igl uestg Pieder Raschèr ha consecrau ella 1592. Plinavon savein nus ch'ella ei dedicata a Nossadunna, s. Bistgaun e s. Roc, ina caussa che vegn constatada entras il principal maletg dil sulet altar en caplutta, nua che nus vesein enamiez Nossadunna cugl affon Jesus sin bratsch, saniester s. Bistgaun e dretg s. Roc. La dedicaziun della caplutta vegn celebrada solemnamein ils 16 d'uoost, quei ei il di de s. Roc, nua ch'ei vegn legiu la s. Messa per il fundatur Gallus de Mont. Gia il di avon, Nossadunna d'uoost va tut il pievel, finidas las viaspras de Nossadunna a Pleif, en processiu a s. Roc cantond las viaspras della dedicaziun. E finidas quellas vegn ei recitau 5 paternos, intonau la litania lauretana e tuts tuornan puspei anavos en processiu en baselgia parochiala a Pleif. —

Uestg Pieder Rascher! Duein nus era dir enzatgei sur da quell! Forsa bein; el ha consecrau la caplutta e perquei aud'ei quasi, de silmeins grad mo s-chizzar cuortamein sia veta, senza pli liungas vias.

Suenter che uestg Beat a Porta ha giu resignau (25. II. 1581), ei Pieder II Raschèr vegnius elegius ils 3 de zercladur 1581 ed ha regiu igl uestgiu tochen ils 3 de schaner 1601. Il Papa havess giu pli bugen in auter. Denton ha'l tutina dau l'ordinaziun d'acceptar l'eventuala elecziun motivond culs plaids: „per toleranza non gia per volontà.“ La confirmaziun papala ei daventada ils 6 de november 1581.

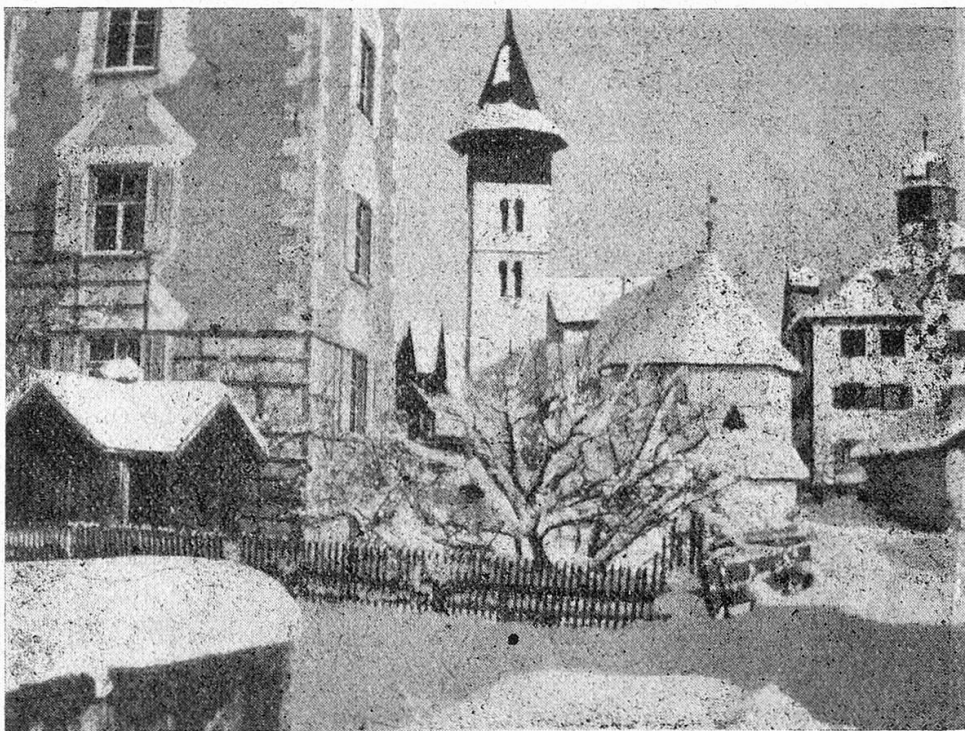
Bab e tat digl uestg havevan giu differents impurtonts uffecis e da vart della mumma fuva Petrus in beadi dil renomau Gion de Travers. Denton possedev'el buca la particulara capaciad spirtala ed era buca l'energia de ses perdavonts; la historia di ch'el eri fleivels ed inactivs. In maletg dellas remarcablas relaziuns de gliez temps dat a nus il factum, che siu frar ch'era protestants ei daventaus „hofmeister“ episcopal e che quel ha buca mo saviu manischar l'administraziun terestra, gie era perfin tonscher il nas en caussas spiritualas — cun gronda influenza! Perquei ha s. Carli Borromeo dau ina seriusa admoniziun a quei uestg cun caschun ch'il Sogn ha fatg sia visitaziun alla Mesoltschina. Ins aveva era tgisau igl uestg al Papa. Mo igl uestg ei sedefendius ed ha numnau quellas inculpaziuns „columnie al giudizio di tutti,“ calumnias sco tuts stoppien dir. Ins dueigi mo ponderar ord tgei fontauna che quellas vegnien. Denton ha Papa Sixtus V tuttina dau ina admoniziun agl uestg. Era cullas finanzas stev'ei buca dil meglier. Surprendend igl uestgiu, ha el era surpriu sia purziun deivets ed enstagl sminuir quels, ha el aunc augmentau quels considerablamein. —

Denter auter ha uestg Petrus era procurau ina nova ediziun dil Ritual de Cuera e schau squitschar da niev il missale e brevier de Cuera. Da sias funcziuns pontificalas numnein nus aunc las sequentas: 1589 ha el ordinau a

Fürstenburg plirs spirituals, 1592 ha el consecrau ils 8 d'uost ina caplutta de Nossadunna ed ils 16 d'uost la caplutta de s. Roc a Vella. La permavera 1593 ha el benediu a Stans igl avat Clau Bachmann ed igl avat Gion Sauerwein. Survegnend enviers la fin de sia veta pli capavels canonis, ha el era pudiu sefar si e prestar pli bia fritgeivla lavur, tochen che la mort ha clamau el ils 3 de schaner 1601 ord questa veta. —

Renomus ei il fundatur della caplutta: Gallus de Mont. El era fegl dil giuncher Guglielm de Mont e della Clara de Jochberg ed ei naschius da Nadal 1537. Igl onn 1555 eis el maridaus cun Urschla de Cabalzar, ch'el haveva 18 onns. Da quella ha el survegniu 18 affons. 1583 ei Urschla de Cabalzar morta da 47 onns. Sia secunda dunna, dalla quala el ha giu survegniu negins affons, fuva Maria Gugelberg de Moos. Cunquei ch'el era perderts, capavels ed amicabels, eis ei era vegniu confidau ad el differents impurtonts uffecis, per ex. eis el staus mistral della Lumnezia, landrechter della ligia su (1583; 1595), commissari a Clavenna 1579, vicari en Valtlina 1585, landeshauptmann 1597. In de ses fegls, ch'era domprevost ei morts 1606. Igl onn 1592 ha Gallus de Mont cumprau Löwenberg. Gia 100 onns avon era quel vegnius cumpraus da Egidi de Mont, e 1551 puspei vendius da ses beadis. 1606 compara el aunc sco perdetga, il datum de sia mort ei buca propi enconuschents.

Dr. J. J. Simonet, domsextar, dat entgin sclariment en sia lavur „Rætica Varria“ (4. Lieferung), nua ch'el descriva co la claustra de Cazis ei vegnida secularisada e spogliada. Igl onn 1526 han las 3 ligias dau ora per la secunda gada ils renomai artechels de Glion. Ed el 5 avel artechel dat quella brev la sentenza de sligiazium per la claustra. Quei artechel destinava numnadamein, che las claustras astgien buca prender si novizs, novizas, buca collectar almosnas e per l'administraziun vegni destinau ugaus. Artavels de fundaturs astgien pretender anavos las fundaziuns. Maunchien ils artavels, sche sappi la ligia sepatronar dils beins. Cun quei er'ei dau la sentenza de mort alla claustra de Cazis. Cur che la davosa abadessa Ursula II de Sax ei stada morta (1570), han ei entschiet a parter ils beins della claustra denter las vischnaucas della ligia su. Ils beins duevien vegnir duvrai per baselgias, parvendas, scolas e paupers. Denton seigien els era vegni applicai per comprar alps etc. Aunc 100 onns pli tard havev'ins l'idea ch'ei seigi vegniu commess cheu gronds malfatgs e che plirs participonts hagien survegniu il castitg de Diu. Ei existi dus rapports che plaidien interessantas caussas da quellas varts. Ord las notizias digl avat Augustin Stöcklin de Mustér, communichescha Eichhorn entgin factum, ch'igl avat haigi udiu 1633 dad in um vegl d'otgonta onns „Gion de Castelberg“. Quel seigi numnadamein ina perdetga che hagi viu ed udiu ils factums. Ei fuss pusseivel che quei vegl era il bab dil plevon de Cazis, ch'ei daventaus pli tard domsextar. In auter document egl archiv episcopal, dall'entschatta dil 17avel tschentaner, di il medem e suppletscha aunc enqual caussa. Tgei factums porscha Eichhorn ed il document digl archiv

Caplutta a Vella en vestgiu d'unviern

fotogr. Gieli de Mont

episcopal? Tenorquels duesien ils de Ruschein haver duvrau lur purziun ord ils beins claustrals, ch'era tuccada ad els, per cumprar in'alp, mo els hagian giu tanta sventira cun lur muvels, che els hagian declarau de bugen vuler turnar anavos ils daners alla

claustra. Era il landrechter della Lumnezia, nies Gallus de Mont, seigi staus specialmein activs en quella secularisaziun. Cur ch'el seigi ius pli tard a Solothurn per las pensiuns franzosas, seigi el, turnond anavos, negaus el lag Rivaun. — Gion Planta de Razen seigi staus in premurau fautor della spoliaziun ed ei vegnius mess vi 2 onns pli tard. Essend el tgisau, schemevi el siper sia dunna e pliravi pervia della disgrazia che smanatschi. La dunna duei haver detg: Havev'jeu buca giu admoniu tei, de tener naven tia detta dals beins della claustra de Cazis? — In signur della Mesoltschina duei haver priu la vischalla de zinn, mo las nodas della claustra hagi quel buca dumignau de sgarrar naven. Sia casa seigi berschada giu e siu amitg Maffeo duei haver regurdau el: Hai jeu buca giu detg a ti, che ti dueigies buca semischedar ella historia della claustra de Cazis. El hagi rispundiu: ussa eisi memia tard. In signur de Reinwald che hagi cumprau la vischalla seigi en cuort vegnius paupers. — Caspar de Schauenstein che aveva maridau ina sora digl uestg Thomas Planta, ha cumprau ils beins della claustra, mo seigi morts cuort sisu e cun el siu fegl Remigi. — Siu parens Thomas de Schauenstein habitava en claustra, mo sia lètg seigi stada senza benedicziun. Cur ch'el eri persuls en casa, temevi el tut ch' el tremblavi sco la feglia d'in triembel e savevi gnanc durmir senza cazola.

Denter ils auturs della secularisaziun della claustra, ils signurs Schauenstein, Gion Planta, Gion de Capol, udeva pia era nies landrechter Gallus de Mont. Schebein ins astga metter tut quellas disgrazias en connex culla spogliaziun sco consequent castitg de Diu, fuss forsa pretendiu in tèc de bia, — nus lein buca defender il principi: „Post hoc, ergo propter hoc.“ Denton setract' ei

tuttina cheu de gronds malfatgs visavi Diu e sia claustra de Cazis. Da quella perschasiun fuva era il grond uestg Duri de Mont, che ha 100 onns pli tard fatg turnar anavos ils beins schi lunsch sco igl ei stau pusseivel. Ed aschia e cun auter eis el daventaus in secun fundatur della claustra.

La historia sa buc, cur che Gallus de Mont ei morts. Nus savein ch'el ha baghiau la caplutta de s. Roc a Vella, ch'el ha schau baghiar en quella ina fossa per sesez, sia familia e signau quella cun siu num e sia arma, mo la fossa ei restada vita. Ei fuss pia *pusseivel*, ch'el havess anflau sia mort ellas freidas undas dil lag Rivaun, ei fuss pusseivel sco quels documents vulan pretender. Auters dian denton era, ch'el seigi morts a Lövenberg, mo senza saver mussar si.

In veramein honorific factum per Gallus de Mont ei la caplutta, ch'el ha baghiau cun agens daners e dotau cun funs e dieschmas. Momentan posseda la caplutta in pign capital ord nies temps, dapli dus praus per salarisar il caluster della caplutta. La caplutta ei paupra. E sco ella ei paupra en capitals e funs, aschia eis ella atgnamein era paupra en siu intern, mo tuttina interessanta ed atgna davart art e historia. Co veseva la caplutta ora pli baul? Avon enzaconts decennis eis ei numnadamein vegniu fatg entginas reparaturas e midadas vid la caplutta.

Ei setracta cheu dad ina caplutta gotica: ina nav cun plantschiu de lenn ed in chor cun arviul gotic. Igl arviul gotic ei denton sgarscheivel sempels. Las costas de quel ein finfatg mo da giep, mo ornament e buca element constructiv. La sacristia che sesanfla da maun saniester, ei vegnida translocada per 90° dretg, grad davos igl altar, per far plaz alla via nova che va ussa leu atras. El decuors dil temps ei la caplutta vegnida en gronda decadenza, essend quasi totalmein neglighida, entochen che la pleiv ha fatg in tetg niev ded eternit brin. Cun quella caschun ei il planschiu vegnius midaus en in sempel arviul de giep. Sco ei vegn detg, eri il plantschiu totalmein defects e quasi prigus. Propi deplorar stuess ins mo quei, ch'ins ha era strihau ils maletgs vegls e curretg vi quels cun caltschina alva daddens e dador. Cheu fuva numnadamein igl enconuschent pictur e scolast Ardü-

fotogr. Gieli de Mont
Altar a Vella avon la restauraziun

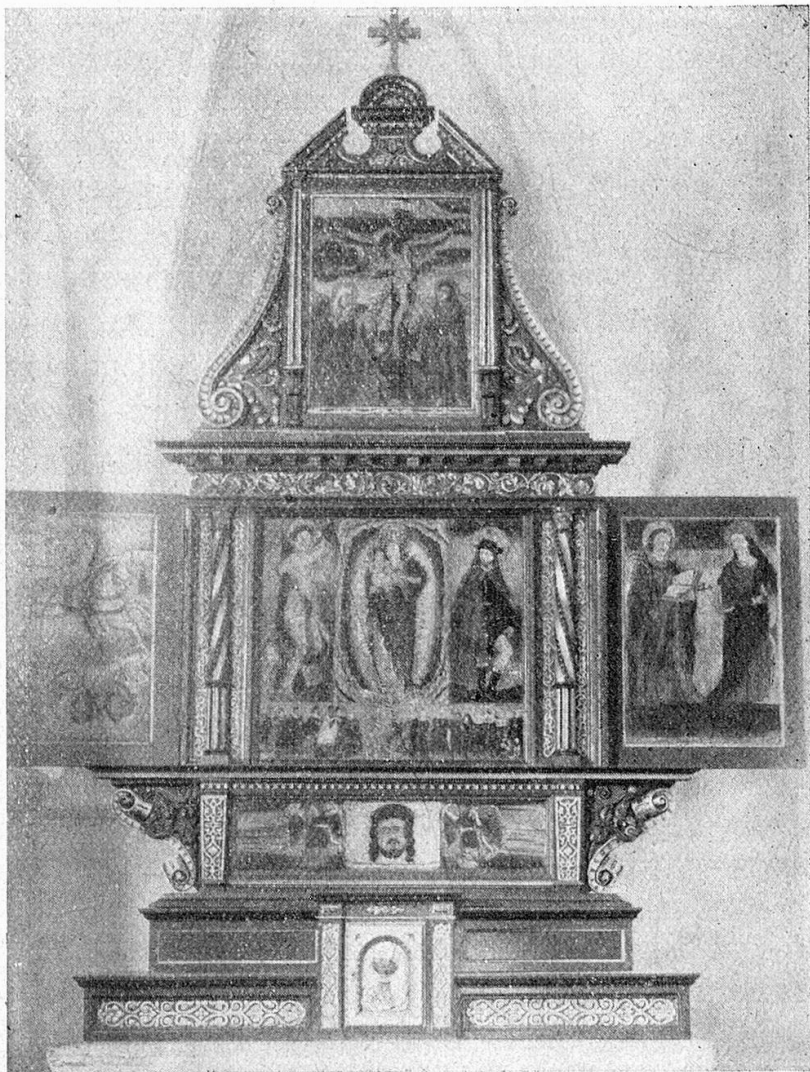
ser staus vid la lavur. En siu diari di el sez: „La stad (1592) hai jeu gu-
dignau 74 fl. en Lumnezia entras la benedicziun, igl agid e buontad de Diu,
Dieus sei ludaus e benedius ed engraziaus. 20 fl. ha landrechter Gallus de
Mont dau a mi. Ils 3 d'uost ein las puns dadas en cun mei, mo senza far
mal, Deius sei ludaus. “Ordador encunter miezdi haveva Ardüser maliau
Nossadunna denter s. Roc e s. Bistgaun. Professer Rahn numna quels ma-
letgs figuras de sgarschur, ins sappi buca representar il maletg dil carstgaun
pli offendend che quei. Quei ei stravagau. In pictur modern cun renum mun-
dial di, ins dueigi mo buca far memia grondas caussas cull'anatomia. Ed el
ha raschun. Vulcan ins la exacta realitad, sche san ins far diever della
fotografia, e lu han ins ina lavur che ei per 90₀/0 mecanica. Il ver art con-
sista denton en ina proporzionada combinaziun de ideal e real. Cun quei lein
nus buca defender Ardüser, anzi mo dir, ch'ei haigi era buca bia senn de
stravagar ella critica sur tuttas mesiras. Macortas figuras, directamein disfi-
guraziuns anflein nus cunzun el stil roman, lu era ella gotica e — secapescha —
era en nies temps modern. Plinavon haveva Ardüser maliau s. Murezi il ca-
valier culla bandiera entamaun ed in s. Christoffel. Endadens paradava in
entir diember armas: digl uestg Rascher, digl avat Giachen Bundi, de Mont,
Cabalzar, Planta, Capol e Löwenberg, tuttas maliadas vid il mir grad sut il
plantschiu. Sur igl artg dil chor steva il datum 1592 ed il maletg dell'An-
nunziaziun. Sur la laupia figurava il giuvenessendi en tuttas culurs ed ideas.
Sisum enamiez fuva il Salvader sil tron, ina figura barocca. Dasperas era
Nossadunna e s. Gion Batt. culs apostels e las sontgas dunnauns. Saniester
enagiu, dretg dil Salvader, suandava la roscha dils beai, menai dad in aun-
ghel. Visavi vesev'ins il giavel cun il terden, che catschava ils pucconts enagiu
egl uffiern. Enamiez las empremas retschas della fuola dils condemnai haveva
il pictur specialisau ils pupratschs: aschia igl usurpader cul sac de frina, retgs
e nobels de puccaus, in buèder culla cuppa, il giugadur cullas cartas, ed
aschia vinavon. Leu speras sesarveva la bucca digl uffiern ed il giavel grond
spètgava leu sin ils condemnai e figeva balla per scatschar la liung'uriala.
Cullas combas insurin mirav'el tier cun plascher, co l'armada condemnada
marschava giu e dalla bucca digl uffiern giuaden, ferton ch'el strubegiava
neuassi sia cua e teneva quella sco in scepter entamaun. Pilver, ina interes-
santa meditaziun sur dil truament! Ussa ei quei tut cuvretg vi e probabel
era piars per adina. Forsa ch'ins savess aunc clamar neunavon in ni lauter
maletg sil mir ordador. Per quels dadens eisi memia tard.
Nov onns pli tard, 1601, ei Ardüser puspei turnaus a Vella. Lu ha el maliau
igl altar e fatg sia pictura direct sil lenn. La construcziun digl altar sez ei
pulit, sempelet, tschéchet! Imitond la gotica ha igl altar (renaissance) ina pre-
della, ina part a miez cun duas portas. Encoronaziun formescha in maletg pli
vegl sin teila, ch'udess atgnamein buca cheutier, mo va oreifer. Il maletg de
pli baul de Nossadunna era berschaus avon 30—40 onns duront ina devo-
ziun dil matg. Aschia va ei cur ch'ins ha bugen fluras de pupi — e la conse-

quenza ei ina disgrazia. Mo igl ei gnanc stau donn. — Silla porta dretga, nua che s. Murezi ei representaus, san ins leger la sequenta inscripziun: „Her Landthoptman Gallus v. Mont, Her zu Lövenberg, Landtrichter im obre Bundt, hat dise tafel lasse male nach der geburt osers Heren Jesu Cristi 1601 Jar.“ El cantun dretg della porta ha il pictur signau siu num: „Hans Ardüser hat volendet zu male an oners Here Fronleichnams 1601.“ Cheu di Rahn puspei: igl ornament digl altar cun maletgs guazzo, ei il pli miserabel che nus enconuschin dils fabricats d'Ardüser.“ Era cheu remarchein nus puspei, ins astga buca emblidar, Ardüser fuva buca in artist; el era mo in simpel pictur popular senza pli bia studi. Dapli survegneva el era buca massa daners per sia lavur. Perquei figeva el bein spert sias caussas. Pigl auter anflein nus ina emperneivla harmonia dellas colurs en sia pictura. (Sia veta havein nus descret el „Glogn 1931“.)

Al pei dil maletg de Nossadunna ein las armas de Mont e de Cabalzar e dretg dil tut el cantun l'arma Planta. Dretg e saniester de quellas duas armas a miez igl altar stat la famiglia dil landrechter enschenuglias, da maun dretg las femnas e da maun seniester ils umens. Tuts quels ch'eiin morts dalla muria han si ina crusch cotschna sur il tgau. Denter quels auda era la dunna dil landrechter. Sper el sez ei in canoni che vegn ad esser siu fegl domprevost, ch'ei morts 1606. Cun quella pictura ha il landrechter vuliu indicar la raschun pertgei el haigi schau baghiar quella caplutta, il medem sco en la scartira sur la porta: s. Roc, il patrun della muria dueigi pertgirar el e sia familia dalla muria. Quei vegn ad esser stau siu vut. Schebi ch'igl altar ed ils zenns e l'inscripziun numnan Nossadunna, s. Bistgaun e s. Roc, senumna la caplutta tuttina caplutta de s. Roc e la dedicaziun ei era sin ils 16 d'uost. Perquei san ins concluder ch'il vut seigi vegnius pervia della muria. E per quei motiv lein nus era dir suenter en special in pèr plaids sur s. Roc ch'ei il patrun della muria. S. Bistgaun, ch'ei bein adina il compogn de s. Roc sin nos altars, vegn pia buca descrets cheu; mo s. Roc.

La mendra pictura ei quella davos igl altar. 1930 ei igl altar vegnius restauraus. Enstagl della Nossadunna de Lourdes, che substitueva il maletg berschau e schendrava ina disharmonia maisudida cun sias colurs alvas, novas e finas, stat uss in maletg vegl sisum igl altar. Aschia s'ei salvau ina certa unitad e harmonia. Igl altar ei vegnius alzaus pli ault per far plaz suten ad in baun de candalors cun dus scalems, interruts a miez dad in correspondent tabernachel, in bi regal ch'enzatgi ha vuliu far a Niessegner. Ussa fa igl altar ina stupenta comparsa. Dasperas corrispunda el ussa era allas pretensiuns dil cultus. Ruma ha concediu la lubientscha de conservar il Sontgissim per 5 onns. E cun lezza caschun s'ei era vegniu fatg in auter beinvegnu regal: in harmonium.

Denter la pleiv e las concernentas familias de Mont er'ei aunc pèr dacuort buca el clar, co ei stetti culs dretgs della pleiv ed eventuals dretgs de pa-

Altar suenter la restauraziun

fotogr. Gieli de Mont

aunc buca dismessa. Suenter han plirs fervents veneraturs e veneraturas de s. Roc dau plirs mellis per dar ina zun modesta rugalada.

Ils pli bials maletgs della caplutta eran zuppai, mo ein ussa puspei pendi ora ella caplutta. Il pictur ei nunenconuschents. En tut eis ei sis. Dus ch'eran fetg defects san ins forsa aunc reparar. Els representan igl „Ecce homo“, la crucificaziun, la sepultura, la levada, l'Immaculata e l'assumpziun de Maria. Quels sis ein maliai a tempera. Las colurs sezzas ein freidas e fattas, encuntercomi han ils maletgs famosa composiziun e fuorma. Cheu maunch'ei buca capientscha per l'anatomia. Rahn di, che quels audien tier ils megliers e pli fins, de fuorma tier ils pli perfetgs maletgs, ch'ins anfli en tiara grischuna alla fin dil sedischavel tschentaner. Quater de quels ein aunc conservai fetg bein ed enbelleschan oreifer ils mirs della caplutta, ch'ei schiglioc dètg bufatg ners e macorts. —

Ils 25 de matg 1930 eis ei vegniu eregiu ella caplutta la Via della crusch, e tier il grond benefeci che quella novitad e cumadeivladad ha purtau, cun-

tronat davart la schlatteina de Mont. La caplutta era fundada da Gallus de Mont e dotada ed era consecrada — pia bein ecclesiastic. Per rugalar giu quella causa, ha la pleiv fatg ina publicaziun el feigl official ils 21 d'uost 1929. Arrivond duas protestas, ein las duas parts la finala secunvegnidas ed ussa ei la caplutta inscretta el cudisch funsil sco „Kapellstiftung der römisch - katholischen Kirchgemeinde Pleif-Villa.“ Quei pass fuva necessaris, sinaquei che ei sappi era vegnir fatg las pli urgentas reparaturas. Pertgei entochen ussa era la caplutta stada neglighida, gest per motiv che la difficultad de dretgs de patronat era

Ina part digl altar a Vella: la famiglia Gallus de Mont.

otogr. Gieli de Mont

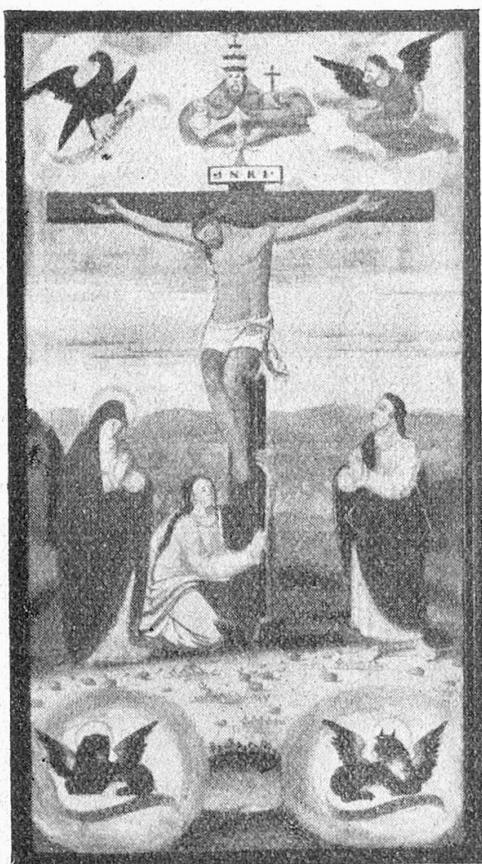
zun alla gliend veglia, formeschan quellas semplas tablas cun maletgs de Fugel in ulteriur tschéc ornament per la caplutta.

Sco Rahn scriva, fuv'ei aunc vid il mir dil nord maletgs, che representavan l'adoraziun dils Retgs e la fuigia ell'Egypta. E da quels maneg'el ch'els seigien vegni scaffs d'in capavel decoratur, circa culla scumiada dil 16avel tschentaner.

Fuss tut quei aunc conservau, nundumbreivels maletgs dadens e dator, era per cass ch'ils maletgs fussen buca dil tut perfetgs, tgei custeivel scazi fuss lu la caplutta! Colurs e maletgs ha il pievel bugen. Colurs ei sulegl ed ei veta, maletgs legran il cor, aulzan il spért, ferman l'olma, seferman ella memoria. Els tschontschan e perdegian, animeschan, laudan, fan reproschas e turzegian. Per la pictura pagan ils pievels civilisai milliardas e milliardas, per maletgs religios e profans. Biars maletgs che valan plirs milliuns l'in! Nus lein undrar quels che drovan lur savida ed igl art per ludar Diu e ses sogns. —

Ina custeivla mobilia de circa 300 onns ei il „puffen“ (buffet) della sacristia. El ei aunc conservaus famus. Sias siaras veglias, ses ornaments de nughè a laris ch sin il funs de stgein, las intarsias, tut quei ei caussas che dattan perdetga de siu inschignus scaffider, che ha luvrau cun gust e premura. Da quellas caussas veglias ston ins tener ad honor. Ellas ein la gloria dils pardavons. Fertion ch'ils affons de nies temps ein en quei grau veritabels affons. — Finalmein vegnin nus aunc tier il principal, tier il s. patrun della caplutta, sco empermess, e schein enzaconts plaids sur de s. Roc sez.

La s. Baselgia venerescha in grond diember sogns sco patrums encunter mal-sognas, ord il temps vegl ed ord il niev. In dils pli celebrai e populars, ch'ei a nus enconuschents, ei s. Roc. El ei naschius 1295 a Montpellier (Frontscha))

fotogr. Gieli de Mont

Maletg a tempera : crucifigaziun

ch'el era sez infectaus dalla malsogna el solitari. Quei mument ch'el ha sez pegliau la pestilenza, fuv'el a Piacenza. Per buca d'aventar molestus a ses concarstgauns, eis el seretratgs en in uaul en ina camona sper il vitg Sarmato da l'autra vart della Trebbia. Ed in tgaun de catscha ded in niebel signur, dil vischin Gotthardo, prendeva mintgadi in toc paun giud meisa de siu signur e purtava quel a s. Roc, schi ditg sco quel ei staus malsaus.

Ina gada restabilius, ei s. Roc puspei turnaus a ca-sia, en siu marcau patern de Montpellier. Mo tgei caussas, ei han buconconuschiu el, han plitost considerau el per in spiun e mess el en perschun. Quels novs mals han consumau las forzas de sia veta e rut ad el il cor. Ils 16 d'uost 1327 eis el morts, ella vegliadetgna de mo 32 onns. Sia veta ei plena de pietusadad abstinenza e snegaziun de sesez e carezia

Ses geniturs che havevan num Gion e Libera fuvan da nobla schlatteina e beinstonts. Cur ch'el ei staus carschius, ha la sort menau el ell'Italia, grad in temps ch'ei regeva gronda pestilenza. La legenda raquenta, co el seigi vegnius ad Acquapendente (distr. Viterbo), lu Cesena, Ruma, suenter a Rimini e Novara, il davos a Piacenza. Sin quei viadi haigi el medegau biars malsaus cun far ferventa sontga oraziun e cun la s. crusch.

Sin nos maletgs vesein nus s. Roc co el muossa cun det sin la plaga ch'el ha vid sia schenuglia. La plaga significhescha la nauscha malsogna della pestilenza. Encunter quella prigulusa inimitga de nossa veta dat ei in remiedi: il refugi tier s. Roc, lez sa gidar. Sogn Roc ei il comprovau e recumandau patrun encunter la pestilenza. Sper la figura de s. Roc s'ei era maliau in tgaun cun in toc paun sin bucca. Quei regorda nus vid la miracla ch'il Segner ha fatg cun s. Roc il

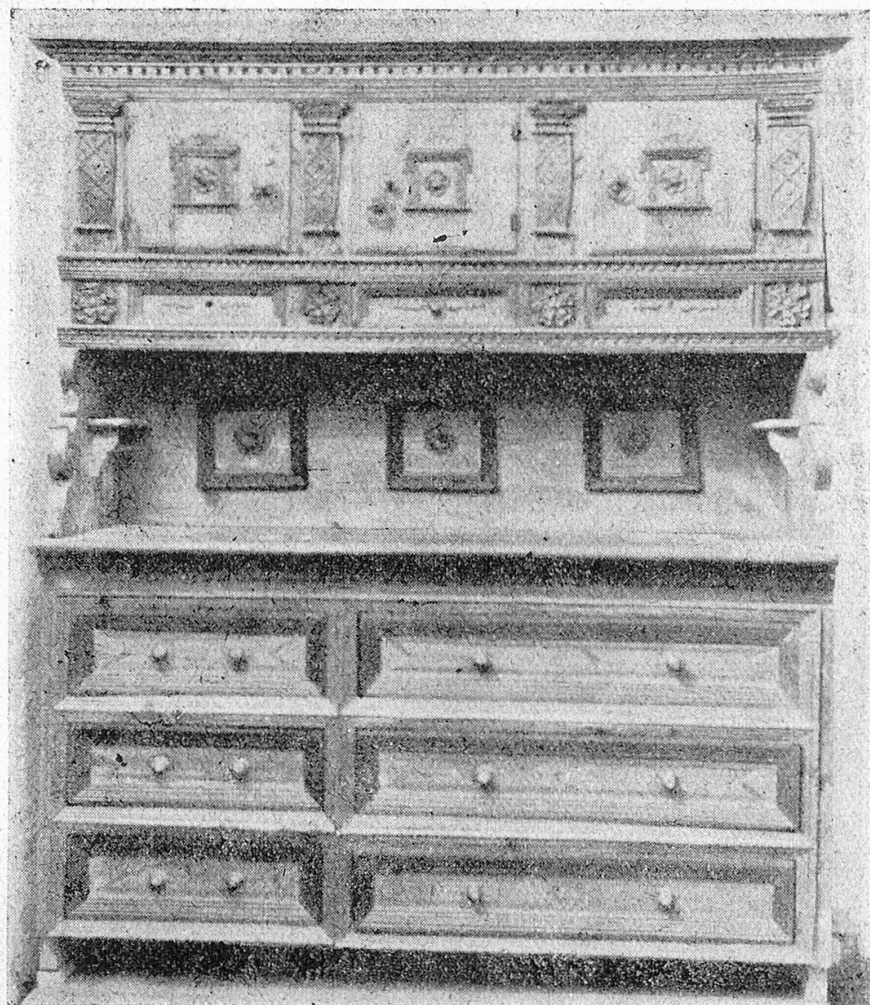
fotogr. Gieli de Mont

Maletg a tempera: assumpziun de Maria

proximala. Ei quei buca in grondius program! Cun quel bandischass ins levamein tut la miseria della crisa mundiala, gie, — — sch'il mund fuss in mund mo de sogns Rocs, sche, sche — — — !!

Remarcablas enzennas han tradiu sia derivonza e sontgadat, e silmeins eis el vegnius satraus honorificamein. Epi lu han ins entschiet a venerar el sco

sogn patrun encunter la pestilenza. La malsogna senza vegneva perfin numnada „il mals.Roc.“ Ins ha maniau che la veneraziun de s. Roc hagi survegniu in principal impuls cun caschun dil concil de Constanza (1414—18). Historicamein eis ei denton constatau, che gliez seigi buca il cass (Linz. Quart. 1933, I.) Di Urban VIII (1623—44) sei vegniu lu viu de celebrar la fiasta dil sogn cun uffeci e messa de s. Roc en las baselgias e capluttas, ch'ei dedicadas ad el. In tec alla ga ha il cult de s. Roc survegniu ve-

buffet en sacristia a Vella

fotogr. Gieli de Mont

ta, tschaffau profundas ragischs en il pievel catolic dell'entira Europa. Cunquei ch'il sogn ha gidau extraordinariamein il temps de pestilenza, han ins teniu fetg ault sia veneraziun en tuttas tiaras. Dapertut dumandavan ei sias reliquias. Igl ei perfin seformau confraternitads en honur dil sogn. Principalmeins vegn el veneraus dagl uorden franciscan. Ins sa mo buca propi segir, schebein el udeva era tier il Tierz Uorden. En biars logs ei sia fiasta aunc oz in di votiv. Ils pelegrinadis a s. Roc ei enconuschents. Ina spezialitad singulara de fuorma e character tut aparti ei la procession de s. Roc ch'els affons e las mattauns de Segnes fan il di de s. Roc da Segnes ad Acletta, Quoz e puspei anavos. Els *affons* fan parada cun agen capitani, cun buis, bandieras, e las mattauns contan canzuns ord il cudisch „Consolaziun della olma devoziusa.“ — Ina caussa meins enconuschenta ei forsa quella, che

s. Roc ei il patrun dils miedis, chirurgs (surtut per mals della schenuglia) patrun de spitals e marcaus. —

Sin las alps vesein nus enqualga, che nos signuns scrivan si cun rida alva sin ina tabla:

„Sin Diu e ses sogns lein nus sefidar,
Ch'els veglien nus e nos tiers pertgitar.“

Cunzun ils purs e pasturs mettan gronda peisa sin s. Roc. Grad avon ch'ir ad alp vegn il signun cun in pèr raps per schar leger messas ella caplutta de s. Roc. Maunca ei enzitgei vid il muvel, sche recuor' il pur tier s. Roc, per ch' il Segner mantegni era il necessari terrester sin intercessiun de quei sogn. Ed havein nus malsauns en casa, puspei sto s. Roc gidar. Surtut cu tia olma ei malsauna, ella miseria dil puccau, el vezi, en tribulaziun en tentaziuns va tier s. Roc! Sco tuts ils auters sogns ha era s. Roc il pli grond interess per il salit dell' olma.

Ed ussa lein nus aunc alzar nos egls encunter tschiel ed engraziar al sogn per tut il bien ch'el ha fatg ed invocar el vinavon cun fervur e fidonza:

Sancte Roche, ora pro nobis!

Sur G. B. Sialm, plv. Pleif-Vella
